

Hoa Binh "convention center," see how quiet and empty the streets are in 1970

CON NGÕ I ĐÀ LẠT

Đà Lạt xưa là một "tiểu u hạp chông quố c" cầ a nồ c Việ t Nam. Chồ có ngồ i Lồ ch, ngồ i Chill mồ i thồ t sồ có nguồ n gồ c Đà Lạt. Còn hồ u hồ t là nhồ ng ngồ i tồ bồ n phồ ng trồ i hồ i tồ vồ đây qua nhồ ng lồ n mồ phu, di cồ ... Nhiồ u nhồ t là ngồ i Huồ , ngồ i Bồ c, và ngồ i Quồ ng. Hồ nhồ n mồ nh đồ t này làm quồ hồ ng.

Năm 1907, bác sĩ J.J.VASSAL cho biồ t:

“Ng... i Kinh ch... a đ... nh... c... trên nh... ng vùng cao c... a dãy Tr... ng S... n. ... Đà Lạt có m... t nhóm 60 đ... n 80 ng... i Kinh, h... u h... t là nh... ng ng... i đi buôn chuy... n. H... s... ng trong nh... ng đ... u ki... n r... t kh... c... c, m... c ít áo qu... n nh... ... vùng đ... ng b... ng, b... nh, th... u dinh đ... ng và không có gia đình. T... Phan Rang hay Phan Thi... t lên cao nguyên, v... i nh... ng gánh hàng hóa, h... đi ngang qua nh... ng làng m... c đ... y n... c đ... c, nh... ng vùng r... t nguy hi... m và m... c ph... i b... nh s... t rét, không khí ... nh càng kh... n cho b... nh s... t rét tr... m tr... ng thêm.”

KHÁNH GIANG trong m... t bài phóng s... đã đ... a ra nh... n xét v... cách ăn m... c c... a ng... i Đà Lạt vào cu... i nh... ng năm 1950:

“Có m... t đ... u khi đ... t chân đ... n Đà Lạt là b... n đ... ý ngay: cách ph... c s... c... a ng... i dân Đà thành. Cái khí h... u ... nh ... o cho h... m... t cách ph... c s... c đ... ng hoàng, trang nhã. Tôi không mu... n nói là h... đã “tìm ki... m” s... trang nhã ... y nh... ng ph... n nh... u ch... m... c đ... ch... ng ... i cái ... nh bu... t cóng v... đêm hay c... a nh... ng ngày gió rét khi còn s... ng m... bu... i sáng. T... nh... ng ng... i phu xe, nh... ng ch... buôn gánh bán b... ng, nh... ng ng... i lao đ... ng đ... n các c... u h... c sinh, các công ch... c, ... t c... đ... u ph... c s... c r... t đ... c b... t theo ... ng m... c s... ng. B... n s... ng... c nhiên khi th... y m... t ch... bán đ... u h... v... i gánh hàng nh... bé nh... ng v... n ... m ... t trong ch... c áo dài tr... ng thanh c... nh, khoác ngoài ch... c áo len. B... “com-lê” mà b... n r... t “s...” khi ph... i m... c ... Sài Gòn và đã gi... u k... trong đ... y, s... r... t h... p cho b... n khi ... Đà Lạt. Cái nhu... c... u ch... ng đ... n đã thành thói quen trong gi... i trung ... u và th... ng ... u. Ít khi b... n g... p m... t ng... i m... c áo chemise tr... n h... c, n... u không th... t m... t ch... c cà v... t thì cũng choàng m... t “phu la” n... , ngoài khoác áo “vét tông”. Đ... c b... t nh... t là ... i trang ph... c đ... y màu s... c ... i tr... c... a gi... i sinh viên và h... c sinh. N... u có đ... p ghé vào m... t tr... ng trung h... c Pháp vào mùa ... nh, b... n s... có c... m ... ng mình h... n đang ... m... t tr... ng h... c bên Âu, M... . Nh... ng ch... c áo “Canadienne” b... ng da, áo “pullover” đ... màu, đ... ki... u, nh... ng ch... c “vét tông” n... ca rô tuy nh... ng m... t nh... p c... ng ... ph... ng Tây nh... ng nh... áp đ... ng nh... m n... i nh... m lúc nên không có v... ... l... ng mà ... i tô đ... m thêm màu s... c tr... trung ... a nhìn. V... n... sinh, cái áo muôn thu... c... a các cô là cái áo len màu đen. Vào nh... ng bu... i tan h... c, các cô đua nhau r... kh... p ng... đ... ng, ph... t ph... tà áo ... a tr... ng, n... i b... t ch... c áo len đen v... i ch... c nón bài th... xinh xinh x... Hu... ..”

Dân s... c... a Đà Lạt năm 1954 là 52.000 ng... i. Sau hi... p đ... nh Genève 1954 ng... i Pháp b... v... n... c r... t đông nên dân s... gi... m xu... ng còn 23.744 ng... i năm 1956. Theo NGUY... N VĂN HUY:

“Nh... u đ... t di dân ... mi... n B... c (Thái Bình, Phát Di... m) và mi... n Trung (Hu... và Qu... ng Nam, Qu... ng Ngãi, Bình Đ... nh) lên Đà Lạt ... p ngh... p. Nh... ng gia đình di c... mi... n B... c v... các xã qu... n Tùng Lâm, Tùng Nghĩa, L... c Thi... n canh tác nông ngh... p, nh... ng gia đình nghèo mi... n Trung v... các ... p g... n Đà Lạt (Cô Giang, Cô B... c, H... ng L... c, Thái Phi... n, S... 4, Đa Thi... n, Tr... i Mát, Sào Nam) canh tác hoa m... u. Nh... ng gia đình giàu có mi... n Trung m... t... m buôn ... i trung tâm thành ph... , m... t s... đ... u ... vào ngành ti... u th... công và đ... ch v... . Nh... u gia đình giàu có ... i Sài Gòn cũng lên mua đ... t xây nhà ngh... mát. Dân s... Đà Lạt tăng lên 60,960 ng... i năm 1957.”

Ng... i Đà Lạt còn có nh... ng v... đ... c bi... t v... phong cách. S... ng trong m... t thành ph... văn hóa v... i nh... ng ... nh h... ng xã h... i và th... nh... ng, đã t... o nên m... t con ng... i Đà Lạt hi... n hòa, khoan

thai, lòch s, kín đáo, nhng l i thân tình và hi u khách. Tính ch t này không riêng cho nhng con ng... i trí th c, mà ăn sâu r ng c trong thành ph n ng... i dân lao đ ng n a. Trong m t g p g tình c đ đ đ v i m t ch bán hàng, ng... i lái xe ôm, anh th ch p hình, chú s a xe... có khi ta b t ch t th y h có th nói ra m t ngo i ng Pháp hay Anh. Và ta s ng c nhiên khi tìm hi u v lai lòch c a m t con ng... i, m i ng... i mang m t s ph n đã in h n bao bi n c c a đ t n c!

Ti ng nói c a ng... i Đà Lạt có gi ng đ c bi t, nh nhàng, trong tr o, r t t ng x ng v i cung cách Đà Lạt. Đây là s k t tinh âm s c pha tr n c a các mi n B c Trung Nam. Phong t c t p quán cũng đa đ ng vô cùng. M t s gia đình Tây h c có n p s ng nh h ng Tây ph ng và h u h t đ u gi i i m t ít phong t c c a quê quán x a cũ. Có m t cái gì đó hòa nh p gi a Âu v i Á. Đ n nh ng n i khác, m t ng... i ch c n mang danh là “ng... i Đà Lạt”, thì s nh n đ c m t s i á đ c bi t. Hình nh con ng... i y mang theo quanh mình c m t b u không khí t i mát l ùng c a m t vùng đ t th n tiên.

Nh n xét v ng... i dân Đà Lạt TR N CAO LĨNH vi t:

“Th dân i m i n xuôi đ i th p lên đây đã mang đ n cho Đà Lạt không nh ng cái không khí vãn minh mà thêm c nh ng màu s c i vui do nh ng lu ng hoa r c r , nh ng thành i ng tr ng, nh ng mái ngói đ . L i thêm nh ng tà áo muôn màu nh cánh b m. Đó chính là nh ng đ i m ngh m t quý báu cho nh n quan c a du khách nh ng khi đã quen v i màu xanh, màu nâu nguyên ch t Cao Nguyên.

Đã có ng... i lâu lâu ph i lên Đà Lạt, không ph i ch đ ngh mát, mà còn đ ngh m t. H th y nh nh ng dáng đi mau mau v i hai bàn tay cu n trong v t áo t c v a m v a g cho gió kh i bay. Hình bóng nh , xinh, thoãn tho t trên con đ ng th ng p, hai bên l r c màu h ng hoa đào n là nh ng hình nh không th quên, g i nh i c m t mùa Xuân, mùa T t đ t B c...”

Và đây là i nh n xét c a NGUY N ANH TU N:

“Đó là s hòa h p gi a hai n n văn hóa Đông Tây nh m t hòa đ u l ùng c a Đà Lạt. R t có th nó không đ a đ n m t ni m quy t đ nh nh ng dù sao thì Đà Lạt cũng là m t bi u đ ng chói sáng nh t. Ph i chng chính cái hoang vu, hoang đ i c a Đà Lạt mà t c nh ng con ng... i c Đông l n Tây đ u nhìn nh m t th thiên đ ng hoang vu đ i m t đ t (paradis sauvage sur terre) đang n khu t m t h t nhân?

L y Chúa! Đây là m t câu h i v a l óe lên đ u đó có nh ng gi t n c m t mong manh m ng i trên đ nh ng n núi Lâm Viên, và đ u đó còn có c nh ng ti ng reo vui Đà Lạt, Đà Lạt, Đà Lạt i, ng... i chính là n i đã đ a con ng... i l i v i con ng... i, đ a con ng... i tr l i v i cái bao la sâu th m c a thiên nhiên, c a vũ tr , đ a nh ng h n thù nh nhen v l i v i lòng i ái, đ a nh ng khuôn m t Tây ph ng xa l đ n v i nh ng u tr m uyên m c c a Đông Ph ng.”

Còn KIÊM THÊM th i nh n xét r ng:

“Th c ra con ng... i Đà Lạt không ôm n ng cái n i ni m hoài c , thê l ng, quy n luy n quá

khí, nhữ trí th c kinh thành Thăng Long; cũng không h y nh ng th k u cách khép kín, c
t c, nh các nàng th u n n mình trong kinh thành Huế; i càng không có nh ng i s ng n
ào, náo nh t, lan vào m a gió cu c đ i, nh con ng i Sài Gòn; hay chan hòa s c s ng kh e
kho n, i i vui c a m n Thùy d ng cát tr ng; hay nói cho đúng ra, Đà Lạt là s t ng h p th t
khéo léo tài ba, nhu n nhuy n c a bao nhiêu là ch t li u, trên kh p n o đ ng đ t n c thân
th ng.”

Du khách đ n Đà Lạt không tí c i ca ng i n c da c a các thi u n t i đây và thích thú
ng m nhìn nh ng gò má ng h ng, đôi môi đ m ng t nhiên nh nh ng trái h ng chín m ng,
ng t ngào và thanh khí t h ng s c thiên nhiên. Ca sĩ KHÁNH LY ghi i nh ng k ni m thân
th ng c a chính mình v Đà Lạt trong kho ng th i gian 1964:

“Thu đó, Dalat đ p i m. Ng i ta b o Dalat đ p b i có 4 mùa nh Hà N i nên con gái Dalat
tuy ít ng i xu t s c nh ng ai n y đ u xinh x n v i n c da tr ng h ng, mái tóc đen đ y óng
m t. T t c đ u vô t, h n nhiên và h n lành. Các bà bán hàng trong ch, dù là bán m m cá,
cũng m c áo dài, bán đ u hũ rong cũng áo dài, bán ngô n ng lúc n a khuya, bán mì Qu ng,
xôi gà cũng áo dài, hai má c h ng lên bên c nh b p a.

Dalat có 4 mùa nh ng mùa nào cũng mát ban ngày, ã nh v ã đêm, chính th, ng i ta m i
thú v khi c m cái ngô n ng thoa m hành còn nóng h i, ng i ta m i c m th y cái nh nhõm
khi b c ra ã nh ng phòng t m n c nóng, xê x r p ciné Ng c Hi p. B c qua bên kia đ ng,
ng i ta có th ghé vào t m cháo v t, t canh v t, g i v t và ngay bên hông t m th t v t, cái
quán mì Qu ng nh xúu, mái che là m t vài t m ván ép ghép v i 4 cái gh. Hai v ch ng ng i
bán mì Qu ng tay thoăn tho t đ m bún, chan n c hay đ n đ p cái m t bàn cũng ch là m t
t m g dài. Ng i bán vui c i nhìn khách xuýt xoa ăn trong cái nóng c a bún, cái ã nh c a con
ph v khuya, v ng ng i.

Đ u ch c ch n ph i nói là ng i Dalat h n. H n nh n c m a, n c su i. H n nh cây
trái t t i. H n nh hoa nh gió. Nh t ng chuông reo b n mùa. H n nh bãi xe lam dẫm ba
ch c im lìm n i b n đ u. H n nh nh ng c n m a b t ng bay nghiêng qua thành ph, không
h làm r i chân khách b hành.

Nh ng con đ ng v ng ã ng. Nh ng ngôi b t th n m xa nhau, không t ng che bao b c,
ch có hoa và hoa đ i nh ng cây thông r i rác, t ng nh m c vô tình không ng i săn sóc.
y th mà trong cái vô tình g n nh hoang dã y, luôn có nh ng lúc r lên t ng c i r n ràng
ngây th. Đ i s ng đ p và đáng s ng b t bao nhiêu!”

Còn nhà th VI T TRANG (Ph m Gia Tri p) ch t ch a bi t bao nhiêu là k ni m êm đ m v i
Đà Lạt nên tha thi t phát bi u:

“Dalat i! Ta ã i m i ng i cùng ta tung tăng lên ph Hòa Bình, con tim c a Dalat, n i g p g
tình ng i.

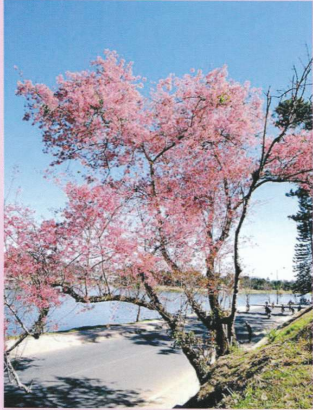
Nh ng con đ ng huy t m ch quy t v ã đây, bao gi cũng u n mình quanh co đ i bóng
thông xanh, bao gi cũng lên xu ng nh p nhàng gi a dãy nhà k n trúc muôn v, muôn m u,
bao gi cũng y u đ u nh tà áo ã n t na c a ng i em gái ngày x a.

Đ ng chân bên ã đ ng, đ u ã loi t c dòng nhân th ng c xuôi, tha nhân cũng th y
lòng m ã i, rung c m m t n m quy n luy n vô h n v i t m lòng h i khách c a ng i Dalat...

Thành phố mình đang
Còn có ai đâu mà bóng
Quanh mình vòng tay gặp nhau
Môi cười m nở chào
Tay bắt tay tay bắt tay
Chân tình nh nh c nh hoa
Hoa th m quy n lòng dĩ t
Hoa th m ngát tình ng i
Nh c xây dĩ ng dĩ i
Nh c gieo hy vĩ ng
Nh c g i dĩ ng lại
Thành phố mình sao mãi dĩ th ng
Thôi thúc tình ng i
Không ng ng nh n n i vĩ n lên
Đ nh cao Hòa Bình vĩ y dĩ i
Mà nh ng con dĩ ng nh dĩ a máu dĩ i vĩ tim.
Vĩ n k không quên thành phố cũ a mình.”

**(Trích: “ĐÀ LẠT NGÀY THÁNG CŨ”
So n gi : LS. Ngô T ng Giao)**

**ĐÀ LẠT
NGÀY THÁNG CŨ**

SOẠN GIẢ:
NGÔ TĂNG GIAO
LUẬT SƯ ĐÀ LẠT
HUYỀN TRÂM XUẤT BẢN 2010